

Зарічний О. А., полковник міліції,
начальник управління кадрового забезпечення
ГУМВС України у Львівській області

Теоретико-правові аспекти політичної участі осіб у демократичній державі

У статті розглядаються проблеми побудови демократичної держави. Особливу увагу приділено проблемі політичної участі як одного з демократичних елементів функціонування правової держави. Визначено поняття політичної участі та виокремлено види політичної участі за такими критеріями як за учасниками, за кількістю, за часом, за періодом, за наслідками, за гуманітарною складовою, за складом, за правовим змістом.

Ключові слова: демократія, політична активність, участь громадян, державна влада.

В статье рассматриваются проблемы построения демократического государства. Особое внимание уделено проблеме политического участия как одного из демократических элементов функционирования правового государства. Определено понятие политического участия и выделены виды политического участия по таким критериям как по участникам, по количеству, по времени, по периоду, по результатам, по гуманитарной составляющей, по составу, по правовому содержанию.

Ключевые слова: демократия, политическая активность, участие граждан, государственная власть.

The article deals with the problem of building a democratic state. Particular attention is paid to the problem of political participation as one of the democratic elements of the functioning of the rule of law. The concept of political participation and distinguished types of political participation by such criteria as for the participants, the number of on-time, over the period, according to the results, on the humanitarian component, composition, Legal content.

Key words: democracy, political activism, citizen participation, the government.

Постановка проблеми. Україна стала на шлях демократичних перетворень. Закріплена конституцією держави форма правління багато в чому визначає характер взаємовідносин між органами державної влади. Особливо в сучасних умовах потребує методологічного та практично-реалізаційного оновлення розуміння сутності та правової природи демократії. Незворотність демократичних перетворень в Україні, необхідність максимального наближення діяльності основних політичних інститутів держави до європейських стандартів потребують подальшого серйозного теоретичного дослідження і осмислення. Банальне твердження про те, що „наука має торувати дорогу практиці”, у даному випадку має непересічне значення [1, с.7].

Вагомим в цьому контексті є процес реформування апарату держави, державно-владних повноважень органів державної влади. Перебудова має бути спрямована на зміцнення правопорядку, поглиблення демократичних засад державного управління, укріплення принципів громадянського суспільства, зміцнення національної безпеки та підвищення міжнародного авторитету держави. Однак, демократія – це двосторонній процес як з боку держави, так і боку громадянського суспільства. Аналіз проблем участі громадян у діяльності органів державної влади є особливо актуальним для трансформаційного періоду розбудови правової держави. І, як вказує І.Процюк, особливої актуальності й нагальності досліджувана тема набуває для України на сучасному етапі вдосконалення національної державності, свідченням чого є процеси конституційного реформування в напрямі пошуків оптимальної моделі організації вищих державно-владних інститутів, їх компетенційної взаємодії [2, с. 4].

Стан дослідження. З початком постсоціалістичних перетворень проблема участі громадян у політичних процесах потребувала теоретичного переосмислення й українськими науковцями [3, с. 26]. У спеціальній літературі розгляд проблем участі громадськості у державних справах досліджувалися у працях представників української та зарубіжної юриспруденції, серед них С. Алексєєв, І. Жаровська, М. Козюбра, М. Матузов, Н. Ротар, О. Скакун, С. Сливка та ін. Слід констатувати, що вагомою прогалиною теоретичної юриспруденції є відсутність єдиного комплексного розуміння сутності, механізмів, засобів участі громадян у здійсненні державотворення. Дана наукова стаття ставить за мету проаналізувати участь громадян у здійсненні державної влади сучасному суспільстві.

Виклад основних положень. Влада повинна спиратися на підтримку народу і формуватися народом, тобто народу має бути властиво волевиявлення, особливо у важкі, переломні роки, долях конкретної держави, в приблизно таких умовах, як вказує А. Бандурка, знаходиться зараз Україна [4, с.36].

В Україні діє і визнається принцип верховенства права. Це означає, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні їй відповідати. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дано парламентом, також є частиною національного законодавства України. В суспільстві діє три гілки влади, а якщо до статті 5 Конституції України, то народ здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тобто, це є дві формою реалізації влади народу. Проте, це лише аспект діяльності. Громадськість не може виключно у виборчий та передвиборчий період впливати на державу. Цей процес повинен бути безперервний. На нашу думку, задекларованість вказаних тверджень вагомим аспектом розкриття правової сутності нашої держави. Проте, слід констатувати несхвальну реальність. Ні в практичній, ні в теоретико-правовій сфері немає чіткого розуміння механізмів реалізації цієї участі та їх роль і значення для державної влади.

Р. Мінченко влучно зауважує, що відсутність сучасної правової теорії, яка б враховувала як історичний досвід еволюції національної державності на території сучасної України, так і соціально-політичні реалії сьогодення, негативно впливає на якість правового, насамперед та в першу чергу конституційно-правового, регулювання процесів побудови та функціонування провідних інститутів державної влади та державності, як наслідок цього, на практичну реалізацію ідей балансу інтересів і взаємної відповідальності особистості та держави, забезпечення верховенства правового закону, поділу державної влади, її децентралізації і деконцентрації та, внаслідок цього, усебічного визнання та розвитку дієздатного місцевого самоврядування, інших важливіших положень, пов'язаних із утворенням дієвих механізмів, які стоять на шляху узурпації влади, розвитку правового нігілізму як населення, так і чиновників державного апарату [5, с.21].

В дуже широкому розумінні політичну участь охарактеризував Р. Даль. „Я б сформулював так: Загальна участь. До корпусу громадян країни, яка управляється відповідно до демократичних норм, повинні входити всі особи, на яких поширюється юрисдикція даної країни, за винятком тих, хто перебуває в ній тимчасово, і тих, чия недієздатність доведена” [6, с. 78].

Участь громадян у здійсненні державної влади є проявом контролю з боку суспільства за діяльністю посадових осіб та представників влади. Особи, що наділені державно-владними повноваженнями мають змогу, без такого контролю, девальвувати прояви народної волі, здійснювати злочинну діяльність, серед яких особливо небез-

печне для суспільства перехідного типу корупційна діяльність. Вказане спричиняє недовіру до окремого органу та й до всієї владної системи.

З іншого боку політична участь потребує високого морального, культурного і правового рівня від людей. Основна маса людей має бути не інертною, пасивною сукупністю людей. Вона повинна мати достатній рівень правової культури та правосвідомості. В цьому разі можна говорити, що політична участь — це обоюсторонній процес, що актуалізується як для держави так і для громадянського суспільства.

Існує два підходи до політичної участі громадян. Перший характеризується тим, що все населення не може завжди бути політично активним. За твердженням ряду політологів політично активними, зазвичай є 4-5 відсотки всього населення. Тут політичну участь сприймають як епізодичне активування особистого політичного інтересу громадян, який конкретизується тільки у конвенційних формах, зокрема участі у голосуванні, виборчих кампаніях, функціонуванні місцевих органів влади та управління, зверненнях до представників влади, державних органів. Зокрема, С.Верба, Н.Най та Джеон Кім аналізують політичну участь як „законні дії окремих громадян, більшою або меншою мірою спрямовані безпосередньо на те, щоб впливати на відбір урядового персоналу та (або) на його дії”.

Інший підхід, на нашу думку, справедливо стверджує, що політична участь повинна включати і не конвенційні засоби впливу на владу, йдеться мова про демонстрації, виступи, флеш-моби, автомобільні акції і т.д. Оскільки вони також в своїй суті мають бажання людей повпливати на владу в аспекті виконання їх бажань, устремлень, уподобань тощо.

Науковці Л.Пай та С.Верба визначили чотири основні форми політичної участі: участь у виборах; участь у передвиборчій боротьбі; групова активність на рівні общин; окремі політичні контакти, між якими існує взаємозв'язок. Згодом, науковець Уелінгер запропонував нове бачення структури політичної участі, яка конкретизується у таких формах її реалізації як участь громадян у виборах; розв'язання специфічної проблеми (наприклад, участь у громадській ініціативі); партійна діяльність (членство у партії); громадянська непокоря; насилля проти осіб та речей [7, с. 44].

Поряд з тим Л.Угринаполягає, що політична участь є поняттям яке „визначає міру залучення громадян до процесів політичного життя, будь-які вияви та форми активності, дії, через які громадяни намагаються впливати на уряд, владні інститути, на результати функціонування політичної системи загалом” [8, с. 455]. З таким тлумаченням слід погодитися з наступної причини. Суспільство розвивається, розвиваються всі політичні, правові, державотворчі явища. Останні події підказують ряд неокласичних проявів політичної волі, серед них згадаймо Революцію троянд, Помаранчеву революцію, Революцію гідності, Революцію парасольок, автотайдан, жіночого руху FEMEN тощо. Тому робити чіткий перелік видів політичної активності доволі важко. Він завжди буде невичерпним.

Проте, з погляду методологічного підґрунтя теоретичної юриспруденції та чіткості викладу матеріалу необхідно було б класифікувати види політичної участі. Визначити певний клас об'єктів - означає встановити ті істотні характеристики, які є загальними для усіх складових елементів однієї групи. Усі класифікації ґрунтуються на виявленні тієї або іншої впорядкованості. Класифікація є фундаментальним процесом. Вона, на думку Г. Сельє, є першим кроком в розвитку науки [9]. Будь-яка класифікація має велику евристичну силу, дозволяючи передбачити існування невідомих раніше об'єктів або розкрити нові зв'язки і залежності між вже відомими об'єктами. Тому класифікуємо види політичної участі за наступними критеріями:

1. За учасниками: тільки громадяни певної держави (вибори, референдуми, участь

в діяльності політичних партій); всі особи не залежно від наявності громадянства (мітинги, рухи, демонстрації тощо)

2. За кількістю: одноособові (особисті звернення до органів державної влади), колективні.

3. За часом: одноразові, тривалі.

4. За періодом: виборча, міжвиборча.

5. За наслідками: успішні (досягається компроміс між громадянським суспільством та державною владою), неуспішні (компромісу не вдається дійти).

6. За гуманітарною складовою: мирні, військові.

7. За складом: масові, немасові.

8. За правовим змістом: законна, незаконна (захоплення державних будівель, псування державного майна, незаконне застосування зброї).

Висновки. Соціальна реальність вимагає демократизації не тільки системи права, але й правової реальності. В умовах державно-політичної, ментально-культурної та правової кризи політична активність як унікальне соціальне явище та правовий інститут демократичної держави вимагає додаткового наукового аналізу в межах теоретичної юриспруденції. Нівелювання думкою громадянського суспільства призводить до правового нігілізму, правового конформізму, відсутністю право поважних властивостей у більшості осіб. На такому плацдармі говорити про ефективність будь-яких реформ неможливо.

Правова активність особистості полягає у замученості громадян до процесів політичного життя, будь-які вияви та форми активності, дії, через які громадяни намагаються впливати на державну владу.

Перспективним напрямком наукового пошуку, на думку автора, є дослідження проблем особистої правової активності особи та її вплив на систему права сучасних держав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ходаковський В.Ф. Філософія українського державотворення (політологічний аналіз новітньої історії): Навчальний посібник. / В.Ф. Ходаковський - Херсон: Олди-плюс, 2007. - 546 с.
2. Процюк І. В. Поділ державної влади в умовах різних форм державного правління : монографія / І. В. Процюк. - Х. : Право, 2012. - 584 с.
3. Ротар Н. Ю. Участь громадян у циклічних політичних епроцесах трансформаційного періоду / Н. Ю. Ротар // Дис. на здоб. наук. ступ. доктора політичних наук за спец. 23.00.02 — політичні інститути та процеси.- Чернівці, 2007.- 517 с.
4. Бандурка А. М. О власти и преступности: Монографія / А. М. Бандурка. - Харьков: Золотая миля, 2012. — 390 с.
5. Мінченко Р.М. Еволюція державної влади в сучасній Україні (теоретико-правове дослідження) // Дис. на здобуття наук. ступ. доктора юридичних наук за спец. 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень.- 397 с.
6. Даль Р.А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / Р.А. Даль; Пер. з англ. О.Д. Білогорського. — Х.: Каравелла, 2002. — 216 с.
7. Политология. Краткий тематический словарь. — М.: Наука, 1993. — Вып. 3. — 350 с.
8. Кухта Б. Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни. / Б.Кухта, А.Романюк, Л. Старицька, Л.Угрин, О.Красівський, Г.Ткаченко— Л.: Кальварія, 2003. — 500 с.
9. Селье Г. От мечты к открытию: Как стать ученым / Г. Селье. — М.: Наука, 1987. — 368 с.